

Zo versterk je handschriftonderwijs in de nieuwkomersklas

Schrijven met de hand krijgt steeds minder aandacht binnen het onderwijs. De gevolgen hiervan zijn duidelijk: leerlingen met schrijfproblemen presteren aantoonbaar minder, raken sneller overbelast en lopen het risico onderschat te worden. Experts Marjon van Sambeek en Hans Stroes leggen uit waarom een goed handschrift een essentiële leervoorwaarde is, welke concrete stappen scholen kunnen zetten en waarom het in het nieuwkomersonderwijs extra belangrijk is.

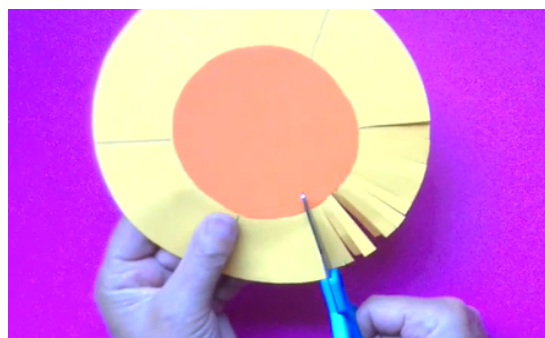
Handschriftonderwijs is de basis

Marjon van Sambeek is kinderergotherapeut en gespecialiseerd in handschrift en fijne motoriek. Ook Hans Stroes (medeoprichter van Alles in Beweging) houdt zich hier dagelijks mee bezig. Zij zien dat het handschrift de laatste twintig jaar steeds minder belangrijk is geworden in het Nederlandse onderwijs, terwijl het wel essentieel is voor de ontwikkeling van kinderen. "Een goed handschrift is een basisvaardigheid," vertelt Marjon. "Hier is veel onderzoek naar gedaan: als je goed leert schrijven met de hand, presteer je ook bij andere vakken beter. Dit komt doordat er meer hersengebieden moeten samenwerken als je schrijft dan als je typt."

De visie van Marjon en Hans wordt ondersteund door de artikelen en uitspraken van professor Erik Scherder, hoogleraar klinische neuropsychologie aan de VU.

Hij onderschrijft dit: "Schrijven met de hand kost moeite en is uitdagend, veel uitdagender dan typen. Daardoor gaat de stofwisseling omhoog in de hersenen, waardoor de hersenstructuren en -verbindingen beter kunnen rijpen. Deze verbindingen zijn ontzettend belangrijk en zorgen dat signalen sneller worden doorgegeven."

Kinderen die op de basisschool minder goed met de hand hebben leren schrijven, worden in het voortgezet onderwijs regelmatig op een lager niveau ingeschat. Dit heeft te maken met het lezer-effect: de inhoud lijkt automatisch minder goed als het handschrift lastiger te lezen is. Daarnaast speelt het schrijver-effect een rol: als schrijven niet geautomatiseerd verloopt, vraagt het veel cognitieve aandacht. Daardoor blijft er minder aandacht over voor andere zaken, zoals het verbeteren van een tekst.

Jonge kinderen hebben steeds meer moeite met kleuren, knippen, veteren, ritsen.

Waarom wordt er steeds minder tijd en aandacht besteed aan handschriftonderwijs?

Onderzoek toont aan dat kinderen van vier tot acht jaar de afgelopen jaren aanzienlijk minder tijd krijgen voor (technisch) handschriftonderwijs. Dit heeft volgens Marjon en Hans verschillende redenen. “Uiteraard komt dit door de digitalisering van de samenleving en het onderwijs, maar er is meer aan de hand. Zo is het eigenlijk heel vreemd dat er aan het eind van groep 8 geen eindtoets is voor je handschrift, waarin je moet bewijzen dat je vlot, ontspannen en leesbaar schrijft. Hierdoor voelen leraren ook minder de noodzaak om hier tijd aan te besteden.”

Dat leraren er minder mee bezig zijn, komt ook doordat handschriftonderwijs maar een hele kleine rol speelt op de pabo's. Hans vertelt: “Uit gesprekken met zowel pabo-docenten als pabo-studenten blijkt dat het regelmatig voorkomt dat studenten gedurende hun hele opleiding maar vijf tot tien uur onderwijs krijgen over handschrift. Vaak is dit in het eerste of tweede jaar. Logisch dat dat niet blijft hangen.”

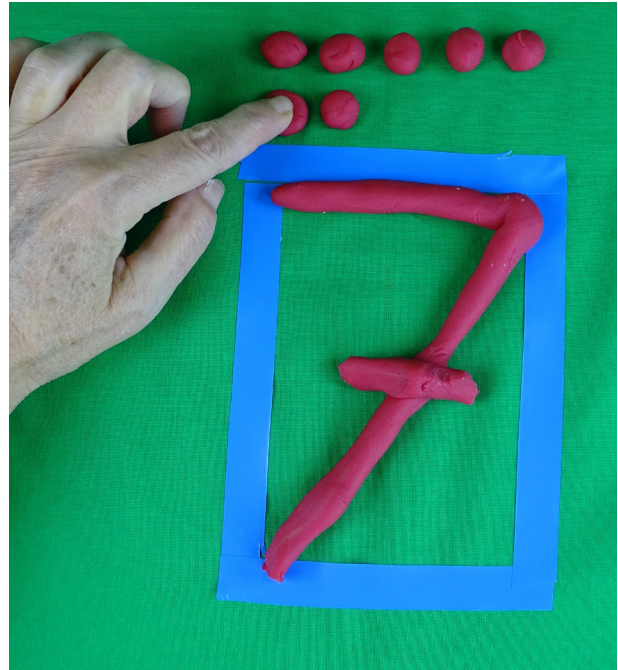
“Hierdoor ontbreekt veel methodische en didactische kennis. Leraren en directie weten niet wat een kind nodig heeft om schrijven goed onder de knie te krijgen en onderschatten dit. Ook weten ze niet goed wanneer een kind überhaupt aan schrijven toe is.”

Schrijfforbereiding: kleuren van kleine tekeningen en knippen van zonnestrallen.

Essentiële schrijfforwaarden

Volgens Marjon en Hans zou er daarom veel meer aandacht moeten zijn voor de schrijfforwaarden. Dit zijn basisvoorwaarden die eerst op orde moeten zijn voordat een kind kan profiteren van effectief handschriftonderwijs.

Zintuiglijke activiteiten: cijfers maken van klei.

Marjon en Hans onderscheiden de volgende voorwaarden:

- Cognitief: Dit heeft met name te maken met de ruimtelijke oriëntatie. Wanneer een kind moeite heeft met begrippen als links en rechts of hoog en laag, is het ook lastig om deze begrippen toe te passen op het platte vlak.
- Motorisch: Het kind moet een fijnmotorische ontwikkeling hebben doorgemaakt, waardoor het goed vasthouden en controleren van de pen mogelijk is.
- Sociaal-emotioneel: Schrijven is een complexe vaardigheid. Een kind moet gemotiveerd zijn, de concentratie kunnen vasthouden en beschikken over doorzettingsvermogen.

“Dit soort voorwaarden zie je vaker, denk maar eens aan zwemles. Als je met vierjarige kinderen gaat zwemmen, kan het heel lang duren. Zijn ze al zes of zeven, dan gaat het veel sneller. Dit komt doordat de voorwaarden beter zijn: ze zijn krachtiger, gecoördineerder en gemotiveerder. En bovendien weten ze al hoe ze instructies moeten opvolgen. Dit geldt ook voor leren schrijven: als je pas start als de voorwaarden er zijn, is de succesfactor groter.”

Omdat nieuwkomerskinderen vaak later beginnen, hebben zij hier geen tijd voor. Ze starten snel met de cijfers en letters. Hierdoor is de uitdaging voor hen groter.

“Wanneer kinderen op latere leeftijd instromen, is er vaak geen ruimte om eerst nog een aantal weken te besteden aan het verbeteren van de schrijvoorwaarden,” vertellen Marjon en Hans.

Gerichte observatie en differentiatie

De oplossing ligt volgens de experts in gerichte observatie en differentiatie. Het begint als de leerlingen binnenkomen. “De groep wordt nu vaak tijdens de schrijfles ingedeeld op leeftijd, maar dat werkt niet als iedere beginsituatie anders is. Het is beter om eerst met een paar eenvoudige opdrachten vast te stellen wat een leerling al kan. Anders bied je handschriftonderwijs aan dat niet aansluit en dat werkt alleen maar frustrerend en demotiverend.”

Door het onderscheiden van de verschillende handschriftniveaus in de klas is differentiatie mogelijk. Marjon en Hans denken dat dit essentieel is voor goed handschriftonderwijs voor nieuwkomers. Dit betekent dus dat niet alle kinderen in de klas precies dezelfde les volgen. “Al deze kinderen spreken een andere taal. Sommigen zijn niet eens gewend aan de klanken van het Nederlands of hebben überhaupt nog nooit onderwijs gehad. Naast leesniveaus en rekenniveaus, zouden er daarom ook handschriftniveaus moeten zijn in de klas.”

In de ideale situatie zijn er meerdere schrijftafels in de klas. Door Marjon en Hans worden dit ‘schrijfcircuits’ genoemd, met ieder een eigen werkblad. De werkbladen verschillen onder meer van elkaar op het gebied van soort schrift: verbonden, halfverbonden of los. Iedereen werkt op zijn eigen niveau en de leraar stemt de instructie af op de verschillende groepen. Zo pas je de les aan de kinderen aan, in plaats van de kinderen aan de methode.

Marjon en Hans zijn zich ervan bewust dat het lastig is om zulke schrijfcircuits in je eentje op te zetten. “Kijk daarom of je hulp kunt krijgen tijdens de les, bijvoorbeeld van een ouder of oudere leerling. In een ideale situatie heeft iedere school een vakleerkracht handschrift of een coördinator handschriftonderwijs, net zoals scholen ook een muziek- en gymleraar hebben. Zo’n leraar kan helpen om schrijfcircuits op te zetten, kan voorbeeldlessen geven en kan

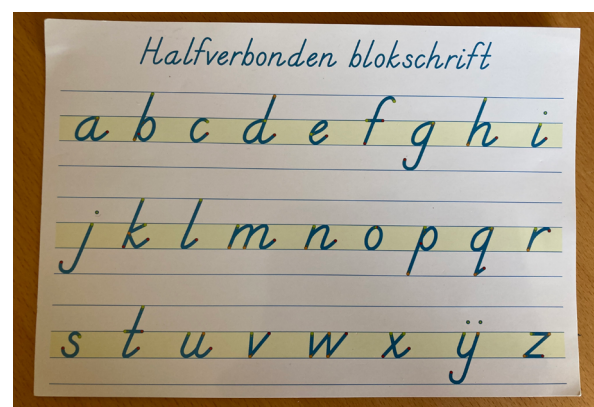
ondersteunen bij de handschriftlessen.”

Koppel de leesmethode alleen aan de handschriftlessen als het kan

Naast gericht observeren en differentiëren vinden Marjon en Hans het ook belangrijk dat handschriftonderwijs regelmatig losgekoppeld wordt van de leesmethode. “Uit onderzoek blijkt dat je sneller leert lezen als je ook bezig bent met schrijven. Maar andersom werkt het niet: als je het tempo van het leren lezen aanhoudt, gaat dat veel te snel voor de handschriftontwikkeling.” “Je kunt in één week meerdere letters leren lezen, maar als je maar één week hebt om deze letters goed te leren schrijven met de hand, is dat veel te kort. Hierdoor leren kinderen ‘tekenend’ schrijven en wordt het ontwikkelen van een geautomatiseerd handschrift lastiger.”

Verbonden, halfverbonden of los schrift: welk schrift is beter voor nieuwkomers?

Voor nieuwkomers die niet alleen leren schrijven, maar ook lezen en klanken leren herkennen, is los schrift (halfverbonden of blokschrift) vaak de beste keuze. “Verbonden schrift kan visueel lastiger zijn en vraagt gewenning. Dat geldt zeker in het nieuwkomersonderwijs, waar ook kinderen zitten die gewend zijn van rechts naar links te schrijven.”

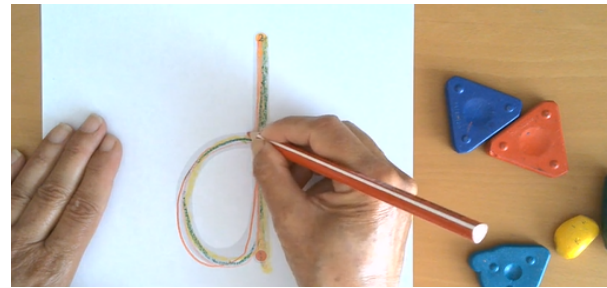
Alfabetkaart halfverbonden schrift uit de methode Handiger handschrift.

Tegelijkertijd is het belangrijk om naar de achtergrond van het kind te kijken. “Kinderen die in hun thuistaal al met verbonden schrift werken, zoals veel kinderen uit Oekraïne, kun je beter niet opnieuw los blokschrift aanleren.” Kortom: ook de keuze voor een schrijfschrift vraagt om maatwerk per leerling.

Andere tips voor een goede handschriftles (voor nieuwkomers)

1. Maak het visueel duidelijk. Zorg dat je werkt met voorbeelden waarbij de kinderen de handen, het potlood en de bladzijde goed kunnen zien. Deze visuele ondersteuning zorgt ervoor dat ze dit sneller in zich opnemen.
2. Begin groot. "Zeker als de schrijfvoorwaarden nog niet helemaal aanwezig zijn, is het belangrijk niet te snel en te klein te beginnen," zegt Hans. "Wij raden aan om met grote letters te beginnen. Oefen de vorm van een letter op een leuke manier, bijvoorbeeld met een kwast op papier. De zogenaamde 'regenboogletters', waarbij een breed spoor gevolgd kan worden met wasco, verf of potlood, werken heel goed."
3. Zorg voor voldoende herhaling. Omdat nieuwkomers soms al moeite hebben met de klanken, is dit extra belangrijk.
4. Zet liever te laag in dan te hoog. Om cognitieve overbelasting te voorkomen is het heel belangrijk dat de motivatie niet ondermijnd wordt door te moeilijk te starten. Houd bijvoorbeeld rekening met het schrijfmateriaal, de liniatuur en de eisen die aan de uitvoering worden gesteld.

Schrijven is dus veel meer dan een technische vaardigheid; het is een sleutel tot leren, communiceren en zelfvertrouwen. Zeker voor nieuwkomers kan een goed ontwikkeld handschrift het verschil maken tussen afhaken en meedoen. Door bewust te investeren in schrijfvoorwaarden, gerichte instructie en differentiatie, geef je leerlingen niet alleen een betere start op school, maar ook daarbuiten.

Niet te snel of te klein beginnen: grote regenboogletters om het traject te leren.

Schrijfladder

Zes jaar geleden richtten Marjon en Hans de Schrijfladder op: een digitale methode voor schrijfvoorbereiding voor groep 1 t/m groep 4 die gebruikt kan worden naast elke handschriftmethode.

De methode werkt met een opbouw van activiteiten die door middel van filmpjes aan de kinderen worden getoond. Door het voorbeeld in de filmpjes ligt er minder nadruk op de taal en moeilijke woorden, waardoor nieuwkomerskinderen makkelijker kunnen deelnemen (en nadoen).

Daarnaast hebben Marjon en Hans de handschriftmethode Handiger handschrift ontwikkeld, waarin ze werken met een verbonden schrift en een halfverbonden blokschrift. De methode bevat downloadbare werkbladen, maar je kunt ook zelf werkbladen maken en deze aanpassen aan het niveau en de belevingswereld van de kinderen.

Uitproberen? info@deschrijfladder.nl

Over LOWAN

LOWAN ondersteunt scholen en besturen bij het bieden van onderwijs aan nieuwkomers in het funderend onderwijs. We werken daarom samen met gemeenten, samenwerkingsverbanden, hogescholen, universiteiten en andere ketenpartners. LOWAN adviseert, verbindt en presenteert om kennis en praktijkervaring te delen. Zo dragen we bij aan sterk en toekomstgericht onderwijs voor nieuwkomers.